

Цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

УДК 347.1

Калініченко Олександр Федосійович

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Київський кооперативний інститут бізнесу і права*

Калиниченко Александр Федосеевич

*кандидат юридических наук, доцент кафедры права
Киевский кооперативный институт бизнеса и права*

Kalinichenko Alexander

*Candidate of Legal Sciences,
Associate Professor of the Department of Law
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law*

Зіньова Надія Костянтинівна

*магістрант
Київського кооперативного інституту бізнесу і права*

Зинева Надежда Константиновна

*магистрант
Киевского кооперативного института бизнеса и права*

Zinova Nadiia

*Master of Arts of the
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law*

**АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ
ПРАВ В УКРАЇНІ ТА ГРУЗІЇ
АНАЛИЗ МЕХАНИЗМА ЗАЩИТЫ ЛИЧНЫХ
НЕИМУЩЕСТВЕННЫХ ПРАВ В УКРАИНЕ И ГРУЗИИ
ANALYSIS OF THE MECHANISM OF PROTECTION OF PERSONAL
NON-IMPORTANT RIGHTS IN UKRAINE AND GEORGIA**

Анотація. В статті встановлено, що цивільне право, будучи провідною галуззю права в Україні, регулює кілька видів суспільних відносин, серед яких важливе місце посідають особисті немайнові відносини. Особисті немайнові права людини забезпечують її природне існування і соціальне буття, а відносини, які виникають у сфері їх реалізації, складають предмет цивільно-правового регулювання. Цивільний кодекс України, втілив в життя положення ст. 3 Конституції України, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Для підкреслення важливості правового регулювання особистих немайнових прав фізичної особи проаналізовано механізм захисту особистих немайнових прав фізичної особи за законодавством Грузії.

Ключові слова: особисті немайнові права фізичної особи, майнові і немайнові блага, шлюбно-сімейні відносини, право на ім'я та прізвище, право на місце проживання, право на опіку та піклування.

Аннотация. В статье установлено, что гражданское право, будучи ведущей отраслью права в Украине, регулирует несколько видов общественных отношений, среди которых важное место занимают личные неимущественные отношения. Личные неимущественные права человека обеспечивают ее естественное существование и социальное бытие, а отношения, возникающие в сфере их реализации, составляют предмет гражданско-правового регулирования. Гражданский кодекс Украины, воплотил в жизнь положения ст. 3 Конституции Украины, в которой человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются наивысшей социальной ценностью. Для подчеркивания важности правового регулирования личных неимущественных прав физического лица проанализирован механизм защиты личных неимущественных прав физического лица по законодательству Грузии.

Ключевые слова: личные неимущественные права физического лица, имущественные и неимущественные блага, брачно-семейные отношения, право на имя и фамилию, право на место жительства, право на опеку и попечительство.

Summary. The article establishes that civil law, being the leading branch of law in Ukraine, regulates several types of social relations, among which an important place is occupied by personal non-property relations. Personal non-property rights of a person ensure its natural existence and social being, and the relations arising in the sphere of their realization constitute the subject of civil-law regulation.

Civil Code of Ukraine, implemented the provisions of Art. 3 of the Constitution of Ukraine, in which a person, his life and health, honor and dignity, inviolability and security are recognized as the highest social value. To emphasize the importance of legal regulation of personal non-property rights of an individual, the mechanism of protection of personal non-property rights of an individual under the Georgian legislation is analyzed.

Key words: personal non-property rights of an individual, property and non-property benefits, marriage and family relations, the right to a name and surname, the right to a place of residence, the right to custody and guardianship.

Постановка проблеми. Україна стала однією з перших на території країн колишнього пострадянського простору, хто втілює положення про особисті немайнові права фізичної особи в життя. Переважна більшість країн колишнього СРСР не підтримує ідею правового регулювання особистих немайнових прав фізичних осіб. З огляду на це виникає необхідність здійснення порівняльного аналізу механізму захисту особистих немайнових прав фізичної особи за законодавством України і законодавством європейських країн та колишніх країн СРСР (на прикладі законодавства Грузії).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам дослідження особистих немайнових прав фізичної особи присвячені наукові роботи З.В. Ромовської, Р.О. Стефанчука, В.Л. Суховерхого, С.І. Чорноченко, С.І. Шимон та інших.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає у визначенні особливостей правового регулювання особистих немайнових прав фізичної особи за законодавством України та Грузії. Завдання дослідження полягає у розкритті механізму захисту особистих немайнових прав фізичної особи в Україні та Грузії. Об'єктом дослідження є правовідносини, що регулюють механізм захисту особистих немайнових прав фізичної особи за українським та грузинським законодавством. Предметом дослідження є механізм захисту особистих немайнових прав фізичної особи в Україні та Грузії.

Виклад основного матеріалу. До 1990 р. цивільне право Грузії чітко відповідало законодавству СРСР як і всі інші союзні республіки. Цивільні кодекси 1923 і 1964 рр. копіювали відповідно Цивільні кодекси РРФСР 1922 і 1964 рр.

В 90–ті роки минулого століття цивільне право Грузії, як і в інших бувших радянських республіках, було створене на принципах ринкової економіки і у відповідності до романо–германських традицій.

Основи нових цивільно–правових відносин закріплюються Конституцією Грузії 1995 року, яка визнає та гарантує право власності, право спадкування (п.1 ст.21), оголошує недоторканим право на інтелектуальну власність (п.1 ст.23), покладає на державу обов'язок сприяти розвитку вільного підприємства та конкуренції (п. 2 ст. 30) [1]. Основний закон нашої держави також визнає право власності та гарантує його недоторканість, право на інтелектуальну власність, гарантує вільний розвиток підприємництва [2].

Формування основ сучасного цивільного права в Грузії завершилося прийняттям 26 червня 1997 року Цивільного кодексу Грузії № 786–II (надалі

– ЦКГ) [3]. ЦКГ був підготовлений за участю німецьких вчених–цивілістів і не засновується на Модельному цивільному кодексі який був затверджений Міжпарламентською Асамблеєю держав–учасниць СНД. За своєю структурою, змістом і термінологією грузинський Цивільний кодекс наближений до центральноєвропейських кодексів.

Цивільний кодекс України (надалі – ЦКУ) був прийнятий на порядок пізніше Грузії, 16 січня 2003 року [4].

ЦКГ регулює засновані на рівності сторін майнові, сімейні і особисті відносини приватного права [3, ст. 1]. Таким чином, орієнтуючись на класичні буржуазні цивільні кодекси, грузинські законодавці віднесли до Цивільного кодексу шлюбно–сімейні відносини, які стали предметом цивільно–правового регулювання. ЦКУ регулює майнові та особисті немайнові відносини, відносини інтелектуальної власності. Шлюбно–сімейні відносини не є предметом цивільно–правового регулювання, а є предметом сімейного регулювання на підставі Сімейного кодексу України 2002 року.

Книга четверта ЦКГ «Право інтелектуальної власності» містить норми, які на сьогодні виключені, оскільки регулювання і захист цих відносин здійснюється Законом Грузії «Про авторські і суміжні права». Відносини інтелектуальної власності в Україні здійснюються як на підставі ЦКУ, так і на підставі Закону України «Про авторське право та суміжні права».

ЦКГ, здійснюючи регулювання приватних відносин, не передбачає їх поділ на цивільні та торгові. Його норми розповсюджуються на підприємців, хоча багато положень, що регулюють підприємницьку діяльність, не ввійшли до ЦКГ (так, в кодексі відсутні норми про індивідуальних підприємців і комерційні організації). Що стосується ЦКУ, то він містить положення про фізичну особу–підприємця та про юридичних осіб.

ЦКГ складається із 6 книг, які поділені на розділи і глави. Всього грузинський Цивільний кодекс нараховує 1511 статей. Книга перша – Загальні положення Цивільного кодексу Грузії; Книга друга – Речове (майнове) право; Книга третя – Zobов'язання; Книга четверта – Право інтелектуальної власності; Книга п'ята – Сімейне право; Книга шоста – Спадкове право.

Відповідно до ст. 7 ЦКГ об'єктами приватноправових відносин можуть бути матеріальні і нематеріальні блага, що мають майнову або немайнову цінність і які не вилучені із обігу у встановленому законом порядку.

Норми ЦКГ не містять окремого розділу чи глави, в якій би мова йшла про особисті немайнові права. Хоча в тексті Цивільного кодексу можна знайти норми, які закріплюють право фізичної особи на ім'я, на його зміну, право на використання імені, на місце проживання фізичної особи, норми, що передбачають правовий захист в разі порушення особистого немайнового права (захист честі, гідності, ділової репутації і т. і.).

Відповідно до ст. 17 ЦКГ кожна фізична особа має право на ім'я, що включає себе ім'я та прізвище. П.2 ст. 17 ЦКГ визначає, що допускається зміна імені. Але для цього потрібно подати обґрунтовану заяву до відповідного державного органу, який має її розглянути. Зміна імені не являє собою підставу для припинення чи зміни прав і обов'язків, набутих під попереднім іменем. Особа зобов'язана здійснити всі заходи по попередженню кредиторів і боржників про зміну імені.

Ще одним особистим правом немайнового характеру, що характеризує соціальне буття фізичної особи, є право на місце проживання, передбачене ст. 20 ЦКГ. Місцем проживання фізичної особи визнається місце, яке вона обирає звичним місцем для проживання. Особа може мати декілька місць проживання. Місцем проживання малолітньої особи є місце проживання батьків, що мають батьківські права, а місцем проживання підопічного –

місце проживання опікуна. Місце проживання особою не втрачається, якщо вона в обов'язковому порядку або для виконання державних обов'язків на певний строк залишає це місце. Українське цивільне законодавство більш широко трактує реалізацію норми права стосовно місця проживання, хоча в основному норми двох держав мають багато спільного.

Статей 18 ЦКГ визначається правове регулювання особистих немайнових прав і в деякій мірі є продовженням ст. 17 ЦКГ, а саме. Відповідно до п. 1 ст. 18 ЦКГ особа, право якої на ім'я ущемляється або інтереси якої порушуються використанням її імені без дозволу, вправі вимагати від особи, що порушує її права, припинити таку дію або відмовитися від такої дії. Тобто порушення особистого немайнового права на ім'я, на його використання тягне за собою захист від неправомірного посягання способом, що передбачає припинення незаконних дій або відмови від таких.

Способом захисту особистого немайнового права фізичної особи є спростування в судовому порядку відомостей, що порочать її честь, гідність, ділову репутацію, порушують таємницю особистого життя, особисту недоторканість, якщо розповсюджувач цих відомостей не доведе їх достовірність. Це ж правило застосовується при неповній публікації фактичних даних, якщо цим ущемляється честь, гідність і ділова репутація особи. Якщо ці відомості були розповсюджені через засоби масової інформації, то вони мають бути спростовані також через ці засоби. Якщо подібні відомості містяться в документі, виданому організацією, цей документ повинен бути змінений і про це має бути повідомлено заінтересованій особі [3].

Грузинське цивільне законодавство передбачає право особи, у відношенні якої було опубліковані в засобах масової інформації відомості, що порочать честь і гідність, опублікувати в тих же засобах відповідні відомості.

Право на захист особистого немайнового права фізична особа має і у випадку, коли її зображення на фотографії, в кіно– чи відеофільмі публікується без її згоди. Згода не потрібна у випадку, коли фотографування або зйомка пов'язані із громадським визнанням, займаною посадою, на вимогу правосуддя або поліції, науковою, навчальною або культурною метою або фотографування або зйомка проводилися в громадській обстановці або особа отримала винагороду за позування. Захист цих благ здійснюється незалежно від вини порушника. Якщо її порушення викликане винними діями, особа може вимагати відшкодування завданої шкоди. В якості відшкодування шкоди може бути витребувана вигода, отримана порушником. У випадку винного посягання правомочна особа вправі вимагати відшкодування і немайнової (моральної) шкоди. Моральна шкода може бути відшкодована незалежно від відшкодування майнової шкоди. Ст. 19 ЦКГ передбачає, що права, вказані в ст. 18 ЦКГ, може використати особа, яка сама не є носієм права на ім'я або права на особисту гідність, але має для цього заслуговуючий інтерес. Вона може вимагати здійснення захисту імені і честі, які визначають сутність особи і зберігаються після смерті. Тобто, грузинське законодавство передбачає захист особистих права після смерті. Вимоги майнового відшкодування за посягання на ім'я, честь, гідність і ділову репутацію після смерті недопустимі [3].

Аналогічні норми щодо захисту честі, гідності і ділової репутації, порядку їх захисту містяться і в українському цивільному законодавстві.

Що стосується особистого немайнового права фізичної особи – право на сім'ю, то грузинське законодавство в ЦКГ не визначає поняття сім'ї, перелік осіб, які відносяться до членів сім'ї, їх права та обов'язки. В Книзі четвертій «Сімейне право» ЦКГ мова йде про шлюб, порядок його укладення, розірвання, визнання недійсним, права та обов'язки подружжя, дітей, аліментні зобов'язання. Тому норма про право на сім'ю в ЦКГ не знайшла свого закріплення.

Право на опіку та піклування впливає зі статей 12 та 13 ЦКГ і детально регулюється розділом 3 книги 4 «Сімейне право» ЦКГ. Право на опіку мають діти до досягнення ними віку 7 років (за грузинським законодавством вони є недієздатні, в Україні ця категорія осіб відноситься до осіб, що наділені частковою дієздатністю) та особи, які визнані судом недієздатними внаслідок душевної хвороби або слабоумства (таке ж положення фактично існує і в Україні, але критерії недієздатності застосовується до осіб, які мають стійкий хронічний розлад психічного здоров'я). Право на піклування мають неповнолітні особи віком від семи до вісімнадцяти років, а також повнолітні дієздатні особи за їх проханням, якщо за станом здоров'я вони не можуть самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки, а також повнолітні особи, над якими суд встановив піклування, якщо вони зловживають алкоголем або наркотичними засобами і ставлять свою сім'ю в тяжке матеріальне становище. В грузинському законодавстві чітко вказані органи, що здійснюють опіку та піклування [3].

Що стосується інших особистих немайнових прав, то грузинське цивільне законодавство їх не називає і не регулює ЦКГ.

Висновки. Проаналізувавши законодавство двох країн щодо захисту особистих немайнових прав фізичної особи, приходимо до висновку, що Цивільний кодекс України в повній мірі захищає особисті немайнові права фізичної особи, ставлячи на перше місце не майнові інтереси громадян, а особисті – честь, гідність, ділова репутація – головні чинники сутності особистості.

Література

1. Конституція Грузії від 24 серпня 1995 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://archive.is/20140311161438/worldconstitutions.ru/archives/130>

2. Конституція України від 28.06.1996 р. / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Цивільний кодекс Грузії від 26 червня 1997 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
http://www.jguard.ru/images/attaches/235/GK_Georgia.txt
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст.356.

References

1. The Constitution of Georgia of August 24, 1995 [Electronic resource]. - Access mode: <https://archive.is/20140311161438/worldconstitutions.ru/archives/130>
2. The Constitution of Ukraine dated 28.06.1996 / Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. - 1996. - No. 30. - Art. 141.
3. The Civil Code of Georgia of June 26, 1997. [Electronic resource]. - Access mode: http://www.jguard.ru/images/attaches/235/GK_Georgia.txt.
4. The Civil Code of Ukraine of January 16, 2003 / The Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. - 2003. - №№ 40-44. - P. 356.